

Jerzy Sperka

Michał Awdaniec a początki kościoła parafialnego w Buczaczu

Średniowiecze Polskie i Powszechne 6 (10), 74-84

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Sperka

Instytut Historii, Uniwersytet Śląski

Michał Awdaniec a początki kościoła parafialnego w Buczaczu

Niewiele informacji zachowało się o Michale Awdaću (*dictus Hawdanyecz, Hawdank, Habdank*), protoplaście możnowładczej rodziny Buczackich odgrywającej wielką rolę na Rusi Halickiej i Podolu w XV—XVI wieku. Na obecnym etapie badań nie ma nawet pewności, skąd pochodził, chociaż w historiografii polskiej przez długie lata funkcjonowała hipoteza zaproponowana niegdyś przez Władysława Semkowicza, że Michał przybył na ziemię ruskie jeszcze za czasów Kazimierza Wielkiego, z ziemi łączyckiej Królestwa Polskiego¹.

Podstawą do łączenia początków kariery rodziny Buczackich z ostatnim Piastem na tronie polskim była informacja pochodząca z lustracji nadań królewskich i zastawów przeprowadzonej na ziemiach ruskich w 1469 roku. W jej trakcie Jan Buczacki (wnuk Michała) przedłożył komisarzom królewskim dokument *regis Casimiri antiqui* na wieś Latkowie w ziemi halickiej, z obowiązkiem wojskowej służby osobistej *cum tota sua potencia* i składania dziesięcin². Nie ulega wątpliwości, że król Kazimierz „stary”, w przeciwieństwie do Jagiellończyka, za którego dokonano lustracji, to nie kto inny, jak Kazimierz Wielki. Ze zwrotu odnoszącego się do obowiązku wojskowego — *cum tota sua potencia* — W. Semkowicz wyprowadził przypuszczenie, że obdarowany miał w chwili nadania silną pozycję gospodarczą na Rusi, a centrum dóbr stanowił

¹ W. Semkowicz: *Ród Awdaćów w wiekach średnich*. Poznań 1920, s. 256—258 [przedruk z: „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1917—1920, R. 44—46]; A. Dörflerówna: *Buczacki Michał*. W: PSB, T. 3, s. 84.

² *Bona regalia onerata in terris Russiae. Lustratio 1469 r.* W: *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*. T. 7: *Ziemie ruskie*. Cz. 1. Wyd. A. Jabłonowski. Warszawa 1902 (dalej: *Lustracja z 1469 roku*), s. 42 („Źródła Dziejowe”, T. 18, Cz. 1); W. Semkowicz: *Ród Awdaćów...*, s. 255.

niewątpliwie Buczacz, główna siedziba rodowa. Natomiast potwierdzeniem potęgi Buczackich na Rusi już w czasach Kazimierza Wielkiego miała być wzmianka z szesnastowiecznej kroniki Bychowca. W dziele tym, notującym wiele podań i tradycji rodów litewskich, mowa jest m.in. o Gasztołdzie, któremu książę litewski Olgierd (zm. 1377) oddał zamek Kamieniec Podolski i który następnie pojął córkę pana Buczackiego, ochrzcił się i przyjął imię Piotr. Zapoczątkowane związki rodzinne skutkowały później przyjęciem w unii horodelskiej Gasztołdów do wspólnoty herbowej przez Awdańców³.

Z kolei za łączycykim pochodzeniem Buczackich miały przemawiać dwie przesłanki. Semkowicz zauważył bowiem, że w drugiej połowie XV wieku, w trzeciej generacji rodziny pojawiło się imię Dawid, które nosił syn Michała Mużyły. Tego rzadkiego imienia doszukał się także w łączycykiej linii Awdańców, u dziedzica wsi Wały w 1432 roku. O związkach z łączycykiem Awdańcami miał świadczyć również fakt nabycia w 1448 roku przez Michała Mużyłę wsi Biały Potok w powiecie trembowelskim od Skarbka z Woźnik; tego ostatniego Semkowicz wyprowadzał z kolei z podłączycykich Woźnik⁴. Sam autor tej piętrowej hipotezy przyznawał, że przedstawione przesłanki nie wystarczają do uzasadnienia łączycykiego pochodzenia Buczackich, ale się do niej przychylił.

Kiedy Władysław Semkowicz budował swoją teorię, nie wiedział jednak, że Michał Awdaniec otrzymał Buczacz nie od króla Kazimierza Wielkiego, tylko od księcia Władysława Opolczyka (o czym szczegółowo dalej)⁵. Zmienia to jednak całkowicie optykę całej sprawy, gdyż nie da się już podtrzymać założenia o silnym umocowaniu Michała Awdanica na Rusi w czasach Kazimierza Wielkiego. Zapewne w związku z tym Janusz Kurtyka, nie wchodząc w szczegóły, przyjmował już, że Michał Buczacki przybył na Ruś najpóźniej w latach 70. XIV wieku⁶. Mimo to do pozostałych argumentów Semkowicza trzeba się rzeczowo odnieść; rozpocznijmy zatem od dokumentu królewskiego dotyczącego nadania wisi Latkowe⁷. Przesłanka ta jest jednak bardzo słaba, ponieważ nie mamy żadnej pewności, że było to nadanie dla Buczackich, a nie dla kogoś innego, kto (lub jego spadkobiercy) pozbył się go w okresie późniejszym. W rękach panów z Buczacza wieś mogła więc znaleźć się po prostu

³ W. Semkowicz: *Ród Awdańców...*, s. 256—257, 263.

⁴ Tamże, s. 257.

⁵ Zob. dalej przyp. 17.

⁶ J. Kurtyka: *Nadanie starostwa podolskiego Teodorykowi z Buczacza w 1442 roku (z dziejów królewskich na Podolu w XV i XVI wieku)*. W: *Księga jubileuszowa profesora Feliksa Kiryka*. Red. A. Jureczko, F. Leśniak, Z. Noga. Kraków 2004, s. 70—71; J. Kurtyka: *Z dziejów królewskich i organizacji militarnej na Podolu w XV i początku XVI wieku (wokół nadania starostwa podolskiego Teodorowi z Buczacza w 1442 roku)*. „Rocznik Przemyski” 2007, T. 43, z. 1, s. 5 [przedruk w: Tenże: *Podole w czasach jagiellońskich. Studia i materiały*. Kraków 2011, s. 162].

⁷ Lustracja z 1469 roku, s. 42. Wieś Latkowe (*Lathowe*) to prawdopodobnie Litiatyn, należącej później do klucza litwinowskiego — W. Semkowicz: *Ród Awdańców...*, s. 260.

w wyniku zakupu lub wymiany, a wraz z nią przejęli oczywiście dokument donacyjny. W lustracji z 1469 roku znajdziemy wiele przykładów wsi z domeny monarszej, co do których prawa aktualni posiadacze udowadniali, przedkładając dawne dokumenty (np. Władysława Opolczyka, Aleksandra Koriatowicza, Władysława Jagiełły) pierwotnie obdarowanych⁸. Kolejna przesłanka lokująca opisywane wydarzenia w czasach Kazimierza Wielkiego — przejęcie Kamieńca przez Olgierda, przekazanie go Gasztołdowi i poślubienie przez tegoż córki Buczackiego⁹ — została przez współczesnych historyków inaczej wydatowana. Mianowicie, dopuścili oni kontrolę zamku kamienieckiego przez księcia litewskiego tylko w latach 1370—ok. 1375, a zatem już po śmierci Kazimierza Wielkiego¹⁰.

Jeśli chodzi o przesłanki, które miały wskazywać na łączyckie pochodzenie protoplasty Buczackich, to one także mają bardzo słabe podstawy. Jednostkowe pojawienie się takiego samego (rzadkiego) imienia Dawid w rodzinie Buczackich i w rodzinie szlacheckiej dziedziczącej w ziemi łączyckiej, pieczętującej się Awdańcem, jest zapewne zwykłym przypadkiem, tak samo jak zakup wsi przez Michała Mużyłę od Skarbka z Woźnik, brata herbowego, który mógł (albo nie) wywodzić się z ziemi łączyckiej.

Odrzucając konstrukcję W. Semkowicza dotyczącą pochodzenia i początków kariery Michała Buczackiego, można przedstawić inne rozwiązanie, chociaż — z powodu braku dostatecznych źródeł — będzie to też tylko hipoteza. Mianowicie, badając nadania księcia Władysława Opolczyka dla rycerstwa na Rusi Czerwonej w latach 1372—1378, można zauważyć, że jego największymi beneficjentami — z jednym wyjątkiem: odchodzącego w 1372 roku z urzędu starosty (jeszcze z nominacji króla Kazimierza Wielkiego) Jaśka Kmity, który otrzymał wołość buską — byli rycerze wywodzący się ze Śląska. Michał Awdaniec otrzymał natomiast od księcia przynajmniej dziesięć wsi (o czym szczegółowo dalej), co lokuje go w pierwszej trójce obdarowanych, za Jaśkiem

⁸ Przykładowo, Milatycze (Miłocice) i Jaryczów w 1372 r. Władysław Opolczyk nadał Jaśkowi Mazowicie — AGAD, dok. perg. 7233. Już w latach 40. XV w. wsie były w rękach synów Piotra Włokowica z Charbinowic herbu Sulima, Bartosza i Stanisława, którzy od Jaryczowa przyjęli nazwisko Jaryczewskich. W czasie lustracji w 1469 r. Stanisław przedstawił dokument księcia opolskiego na te dwie wsie — Lustracja z 1469 roku, s. 18; J. Sperka: *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370—1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*. Katowice 2006, s. 265—268. Z kolei Marcin i Jakub Romanowscy herbu Szalawa przedstawili dokumenty Opolczyka na wieś Buszcze, którą otrzymali w 1375 r. bracia: Jasiek, Cewlejko i Jakusz z Łabęd (Labantowie) herbu Awdaniec — BCzart, dok. perg. nr 170; Lustracja z 1469 roku, s. 23; J. Sperka: *Otoczenie...*, s. 280—281.

⁹ M. Strykowski: *O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego* [...]. Oprac. J. Radziszewska. Warszawa 1978, s. 262; A. Boniecki: *Herbarz polski*. T. 2. Warszawa 1900, s. 215; A. Dörflerówna: *Buczacki Michał...*, s. 84.

¹⁰ J. Kurtyka, w: UrzPod, s. 114.

Kustrą, który dostał wołość krzeszowską, i braćmi Füllsteinami obdarowanymi dobrami w ziemi przemyskiej i lwowskiej (w sumie jedenaście wsi)¹¹. Czy Michał zwany Hawdankiem nie wywodził się jednak ze śląskiej linii Awdańców, których kilku osiedliło się na Rusi za sprawą księcia opolskiego (Jasiek, Cewlejo i Jakusz Labantowie; Niczko Slancz)¹²? Może miał jakieś związki — na co wskazywałoby używanie tego samego przydomka — z Janem i Mikołajem Hawdankami z Prusic koło Trzebnicy, poddanymi księcia oleśnickiego, odnotowanymi 9 marca 1371 roku, kiedy to sprzedali księciu młyn zwany Hawdank¹³. A z księstwa oleśnickiego przybyło na Ruś z Władysławem Opolczykiem kilku ważnych rycerzy, m.in. pochodził stamtąd pierwszy jego starosta ruski, Piotr Gumprecht. Potencjalnym migrantom z księstwa oleśnickiego na ziemię ruskie z pewnością sprzyjały bardzo dobre stosunki panujące w tym czasie między księciem Władysławem Opolczykiem a Konradem II¹⁴.

W zachowanych źródłach z okresu rządów Władysława Opolczyka na Rusi Czerwonej Michał Awdaniec został odnotowany u jego boku tylko raz. Mianowicie, 23 listopada 1374 roku w Sanoku był świadkiem nadania księcia dla Herburta i Frydrusza Füllsteinów kompleksu dóbr w ziemi przemyskiej¹⁵. Pobyt księcia w Sanoku miał miejsce po zakończonej wyprawie interwencyjnej do Mołdawii, poprowadzonej przez księcia opolskiego z rozkazu króla Ludwika. Można więc ostrożnie przypuszczać, iż Michał Awdaniec brał w niej udział¹⁶. Ten epizod z pewnością ani nie oddaje roli, jaką musiał odgrywać w tym czasie, ani nie pokazuje jego zasług w służbie Władysława Opolczyka, a tym bardziej jego pozycji, która wraz z kolejnymi nadaniami musiała rosnąć bardzo szybko.

Z późniejszych źródeł wiadomo, że Michał Awdaniec z łaski księcia Władysława Opolczyka otrzymał rozległe dobra w ziemi halickiej. Zapewne jedną z pierwszych donacji był Buczacz nad rzeką Strypą, dopływem Dniestru, po-

¹¹ J. Sperka: *Otoczenie...*, s. 225—226, 261, 263—265; Tenże: *Władysław książę opolski, wielki, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330—8 lub 18 maja 1401)*. Kraków 2012, s. 347, 351—352, 355, 373; Tenże: *Z dziejów migracji rycerstwa śląskiego na ziemię Rusi Koronnej w końcu XIV i w początku XV wieku (wstępne rozpoznanie)*. W: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*. Red. W. Bukowski, T. Jurek. T. 1. Kraków 2012, s. 530—531, 541.

¹² Na temat migracji Awdańców na Ruś zob. J. Sperka: *Otoczenie...*, s. 280—281, 291—294, 296—297; Tenże: *Początki osadnictwa rycerstwa śląskiego na Rusi Czerwonej*. В: «Княжа доба. Історія і культура». Вип. 3. Львів 2010, s. 294—295, 297—298; Tenże: *Z dziejów migracji rycerstwa śląskiego...*, s. 532—535; W. Semkowicz: *Ród Awdańców...*, s. 134—135, 242—243.

¹³ *Silesiorum rei historicae et genealogicae assensiones*. Ed. F.W. Sommersberg. Lipsiae 1732, s. 142.

¹⁴ J. Sperka: *Otoczenie...*, s. 284—285; Tenże: *Władysław książę opolski...*, s. 97.

¹⁵ ZDM, Cz. 4, nr 1022 = O. Łaszczyńska: *Ród Herburtów w wiekach średnich*. Poznań 1948, Dodatki, nr 1.

¹⁶ J. Sperka: *Władysław książę opolski...*, s. 108—109.

bliskie Soroki i Żyżnomierz (dystrykt halicki) oraz Olchowiec nad Koropcem (dystrykt koropiecki). W 1427 roku na prośbę Michała Mużyły z Buczacza, syna Michała Awdanica, król Władysław Jagiełło potwierdził to nadanie — „*quas dudum a preclaro principe domino Ladislao duce Oppoliensi*” — i jednocześnie przeniósł te dobra z prawa lennego na polskie prawo dziedziczne¹⁷. Kolejnymi nadaniami księcia opolskiego dla Michała były wsie: Żorawińce (Żurawińce, Żoraw) pod Buczaczem, Wielicznów (Weleśniów), Czechów — leżały pod Monasterzyskami nad rzeką Koropiec, oraz Petryłów; z tytułu ich posiadania zobowiązany był do wystawienia na wyprawę wojenną czterech kopijników i czterech strzelców¹⁸. Dalej były to Hołhocze (Hołkocze) i Szynów, też leżące nad rzeką Koropiec¹⁹. Własnej zapobiegliwości Michał zawdzięczał posiadanie części Zadarowa i Szynowa koło Monasterzysk, które kupił, a transakcję potwierdził mu Władysław Opolczyk; z nich zobowiązany był do wystawienia na wyprawy dwóch kopijników i dwóch strzelców²⁰. Bardzo możliwe, że protoplasta Buczackich założył także wieś Michalcze, leżącą na prawym brzegu Dniepru, niedaleko Czerwonogrodu²¹.

Mimo że nie zachowały się stosowne akty donacyjne, można jednak sprecyzować, kiedy Michał Awdaniec otrzymał dobra buczańskie oraz wielicznowsko-czechowskie. Pomocny w tym będzie dokument tegoż możnowładcy dotyczący fundacji kościoła parafialnego pw. Najświętszej Maryi Panny w Buczaczu z 28 lipca 1379 roku; wtedy też pierwszy raz odnotowany został jako piszący się z Buczacza — *Michael Hawdank heres de Bucacz*²². Zgodnie z jego wolą kościół został uposażony pustkowiem Żurawińce nad rzeką Strypą, gdzie pleban kościoła (w dokumencie okreśłany tytułem rektora) mógł lokować wieś, a osadzeni tam kmiecie mieli mieć takie same prawa i wolności, jak w sąsiednich wsiach Przewłoka i Rukomysz. Pleban miał pobierać dziesięciny snopowe z folwarków Buczackiego, pół wójtowskich i mieszczkańskich Buczacza. Natomiast ci z mieszczan, którzy nie uprawiali roli, byli zobowiązani do opła-

¹⁷ ZDM, Cz. 7, nr 2012 (z tytułu posiadania zobowiązany był do wystawienia na wyprawę jednego kopijnika i dwóch strzelców); J. Kurtyka: *Nadanie starostwa...*, s. 70—71; Tenże: *Z dziejów królewskiej...*, s. 5 [przedruk w: Tenże: *Podole w czasach jagiellońskich...*, s. 162]; J. Sperka: *Otoczenie...*, s. 291—293; Tenże: *Początki osadnictwa rycerstwa śląskiego...*, s. 297—298; В. Михайловський: *Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV—70-х роках XVI ст.* Київ 2012, s. 118—120.

¹⁸ Lustracja z 1469 roku, s. 62—63.

¹⁹ Tamże, s. 62, 65.

²⁰ Tamże, s. 62 (tu wyraźnie określona wieś jako: *empta*). Kolejne części Zadarowa nabył w późniejszym czasie Teodoryk Buczacki — AGZ, T. 12, nr 235; W. Semkowicz: *Ród Awdanów...*, s. 262.

²¹ W. Semkowicz: *Ród Awdanów...*, s. 265—266.

²² S. Barącz: *Pamiętki buczańskie*. Lwów 1882, s. 155—158; AGZ, T. 5, nr 15; S. Tytus: *Fundacje kościołów parafialnych w średniowiecznej archidiecezji lwowskiej*. Lublin 1999, s. 63—64, 106—108.

ty rocznej: goście (*hospes*) w wysokości 2 groszy, a komornicy w wysokości 1 grosza. Pleban dostał 8 łanów na folwark, staw na rzece Hołchowica, łąkę w Wołczusze, ponadto miał otrzymywać od dziedzica tzw. obroki (rodzaj daniny żywnościowej) w 2 dni niepostne w tygodniu i w 1 dzień postny; dziedzic brał także na siebie utrzymanie wikarego lub kapelana, który miał pomagać plebanowi. Dokument wystawiono w Buczaczu, a na liście świadków znaleźli się, wpisani w takiej kolejności: Piotr *de Strysch*, Gumprecht, starosta generalny Rusi, Jan z Głogowa, protonotariusz Władysława, księcia opolskiego i pana Rusi, Rohoska z Jazłowca, Prandota Kopyczeński, Mikszon z Dulebów i Stefan zwany Kacper, wojewoda jazłowiecki. Dokument fundacyjny — obecnie zaginiony — do 1944 roku przechowywany był w parafii rzymskokatolickiej w Buczaczu i stał się też podstawą jego edycji²³.

Do niedawna historycy na ogół bez zastrzeżeń przyjmowali nie tylko treść dokumentu, ale przede wszystkim podaną datę fundacji kościoła buczackiego, czyli rok 1379²⁴. Jednak występujący tam dwaj świadkowie, urzędnicy księcia Władysława Opolczyka, a mianowicie Gumprecht, starosta generalny Rusi (*capitaneus generalis Russie*), i Jan z Głogowa, przy którego tytulatrze podkreślono, że jest protonotariuszem księcia (*prothonotarius illustrissimi principis domini Ladislai Dei gracia ducis Opalvensis et domini Russie*), podają w wątpliwość tę datę. Po pierwsze, Władysław Opolczyk sprawował faktyczną władzę na Rusi z ramienia króla Ludwika Węgierskiego do końca grudnia 1378 roku. Oficjalnym dokumentem kończącym te rządy był akt wystawiony przez księcia 13 stycznia 1379 roku w Wieluniu, którym oddał Ruś królowi i uwolnił jej mieszkańców od przysięgi wierności. Od tego momentu nie był już panem Rusi, a z jego tytułatury zniknęło określenie „*dominus Russie*”, którego nie użyto już nawet na dokumencie zrzeczenia się ziem ruskich, chociaż opieczętowano go jeszcze tzw. ruską pieczęcią²⁵. Po drugie, Jan z Głogowa był protonotariuszem księcia Władysława Opolczyka tylko w 1373 roku; notowany na tym urzędzie od 17 stycznia do 6 grudnia tegoż roku. Przez kolejne lata (1374—1377) tytułował się już konsekwentnie kanclerzem księcia, a zmarł wkrótce po 22 lutego 1377 roku. Jego następcą został Mikołaj Tyczkowiec z Opola — kanclerz w latach

²³ Tamże.

²⁴ S. Barącz: *Pamiętki buczackie...*, s. 155—158; AGZ, T. 5, nr 15 (wydawcy dokumentu zgłaszali zastrzeżenia do daty); S. Tylus: *Fundacje kościołów...*, s. 63—64, 105—109; J.K. Ostrowski: *Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii w Buczaczu*. W: *Kościół rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*. T. 1. Oprac. K. Kuczman, D. Nowacki, J.K. Ostrowski, P. Pencakowski. Kraków 1993, s. 15 („Materiały do Dziejów Sztuki Sakralnej na Ziemiach Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej”, Cz. 1); J. Kurtyka: *Repertorium podolskie. Dokumenty do 1430 r.* „Rocznik Przemyski” 2004, T. 40, z. 4, s. 154, nr 18.

²⁵ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, Фонд 131, справа 12; AGZ, T. 3, nr 27; J. Sperka: *Władysław książę opolski...*, s. 271—272, 286—288, il. 16.

1377—1385²⁶. Po trzeciej, (Piotr) Gumprecht z urzędem starosty ruskiego występował w okresie między 14 grudnia 1372 roku a 6 grudnia 1373 roku, natomiast w 1374 roku zastąpił go Wiktor z Mierzyc. W okresie późniejszym Piotr Gumprecht nie został już odnotowany na Rusi²⁷.

Na dokumencie fundacyjnym opatrzonym datą roczną 1379 występują zatem urzędnicy księcia Władysława Opolczyka, którzy wtedy już nie żyli, jak Jan z Głogowa, albo swój urząd sprawowali kilka lat wcześniej, jak Piotr Gumprecht, a w dodatku ksiązę Władysław nie był już wówczas panem Rusi od kilku miesięcy. Jak więc wytłumaczyć te anachronizmy, skoro wydawcy dokumentu, dysponując zresztą oryginałem, nie uznali go za fałszykat? Wydaje się, że rozwiązanie jest zawarte w jego treści, gdzie podkreślono, że Michał Awdaniec fundował kościół — jak sam zaznaczył — na nowo zbudowany (*de novo construximus*). Pierwsza fundacja musiała zatem nastąpić kilka lat wcześniej, natomiast przy jej odnowieniu i spisywaniu dokumentu w 1379 roku na listę świadków wciągnięto dostojników, którzy uczestniczyli w pierwotnym akcie, mianowicie Gumprechta i Jana z Głogowa, z urzędami, które wtedy sprawowali²⁸. W przypadku pozostałych osób wpisanych na listę świadków dokumentu z 1379 roku takich problemów już nie mamy, chociaż przynajmniej niektóre z nich mogły być świadkami pierwszej fundacji. Dotyczy to Piotra *de Strysch*²⁹ i Rohoski z Jazłowca³⁰, którzy występują w zachowanych źródłach od początku 1375 roku³¹. Nie udało się tego stwierdzić w wypadku pozostałych świadków dokumentu fundacyjnego: Prandoty Ko-

²⁶ J. Sperka: *Otoczenie...*, s. 255—257, 299—301, 351.

²⁷ J. Sperka: *Urzednicy Wladyslawa Opolczyka na Rusi (1372—1378)*. W: *Spoleczenstwo Polski sredniowiecznej*. Red. S.K. Kuczyński. T. 10. Warszawa 2004, nr 1, 2; J. Sperka: *Otoczenie...*, s. 316, 344—345, 361.

²⁸ J. Sperka: *Otoczenie...*, s. 292—293.

²⁹ Na obecnym etapie badań nie jest możliwe jednoznaczne wskazanie, skąd pochodził Piotr. Możliwe, że *Strysch*, z którego się pisał, to Stryszów (k. Barwałdu) w księstwie oświęcimskim. Z tej ostatniej wsi pisał się Pokrasz, wojewoda lwowski w 1373 r. — tamże, s. 79, 363. Nie można jednak wykluczyć, że *Strysch* to zniekształcona nazwa Stryja, a Piotr tożsamy jest z Piotrem Radciowskim, który w 1359 r. nabył Pnikut — J.A. Spież: *Trzy niedoceniane czternastowieczne dokumenty z archiwum dominikanów w Żółkwi*. W: *Narodziny Rzeczypospolitej...*, s. 1316—1318. Piotr *de Strysch* (*Strysky, Strizki, Stryski*) na Rusi notowany był w latach 1375—1385. W 1385 r. — zapewne niedługo przed śmiercią — zapisał wieś Pnikut (k. Przemysła) katedrze przemyskiej, a wsie Dzibułki (k. Żółkwi) i Pukienicze (k. Stryja) swoim siostrzeńcom — ZDM, Cz. 4, nr 1025; AGZ, T. 3, nr 33; T. 7, nr 16; S. Barącz: *Archiwum domowe „Towarzysz Duchowieństwa Katolickiego” 1864*, T. 1, s. 488—489; J.A. Spież: *Trzy niedoceniane...*, s. 1315—1319, 1327—1328.

³⁰ J. Kurtyka: *Repertorium...*, nr 11. Rohoska (Rahozka, Rahożka) występuje jeszcze w 1391 r., jako świadek na dokumencie księcia podolskiego Fiodora Koriatowicza. Przed 1417 r. Jazłowiec dostał się już w ręce Buczackich — tamże, nr 18, 26; W. Semkowicz: *Ród Awdanów...*, s. 267.

³¹ Zob. wcześniej przyp. 29 i 30.

pyczeńskiego³², Mikszona z Dulebów³³ i Stefana zwanego Kacper, wojewody grodowego jazłowieckiego³⁴.

Biorąc pod uwagę przedstawione przesłanki, wszystko wskazuje na to, że pierwsza fundacja kościoła parafialnego w Buczaczu odbyła się w 1373 roku. Tylko bowiem ten rok nie koliduje z występującymi na dokumencie świadkami i sprawowanymi przez nich urzędami. Postawienie takiej tezy zmusza nas natomiast do przyjęcia, że w tym czasie Michał Awdaniec posiadał już — nadane mu przez Władysława Opolczyka w latach 1372—1373 — dobra buczackie z miastem Buczaczem (wyszczególnione w dokumencie z 1427 roku), a także wieliczniowsko-czechowskie (wymienione w lustracji z 1469 roku), w skład których wchodziły Żurawińce przeznaczone na uposażenie fundowanego kościoła³⁵.

Michał Awdaniec ponownie pojawił się w źródłach 9 lutego 1386 roku, kiedy świadkował na dokumencie Andrzeja Schony, starosty ruskiego, potwierdzającego sprzedaż wsi Zarudce przez Mikołaja Słąkę z Ławszyna Bieńkowi z Żabokruk³⁶. 19 października tego roku był świadkiem fundacji kościoła w Nowosiedlcach (dziś Nowosielce k. Przeworska) przez Katarzynę, wdowę po Franczku z Marszowic i Nowosiedlec³⁷. Natomiast 16 października 1387 roku został kolejny raz odnotowany u boku starosty ruskiego Andrzeja we Lwowie. Przebywał tam wraz z Dymitrem z Goraja, Jaśkiem Kustrą, Jaśkiem Mazowitą, Andrzejem z Kuchar i Michałem Labanskim (Łabęckim)³⁸. Było to kilka miesięcy po tym, jak królowa Jadwiga reindykowała Ruś Czerwoną do Królestwa Polskiego. Nie jest więc wykluczone, że spotkanie najważniejszych dostojników ruskich ze starostą Andrzejem dotyczyło spraw związanych z przekazaniem władzy jego następcy, Janowi z Tarnowa, który nominację od monarchy otrzymał kilka dni wcześniej³⁹.

³² Prandota Kopyczeński (Kopyczyński) z Kopyczeńców (Kopyczyńców) w ziemi trembowelskiej, a rodem zapewne z Bestwiny koło obecnego Bielska-Białej na Górnym Śląsku, świadkował na dokumencie ponownej fundacji kościoła parafialnego w Buczaczu w 1401 r., dokonanej przez Michała i Teodoryka Buczackich, synów Michała Awdaniec — AGZ, T. 5, nr 34; S. Barącz: *Pamiętki buczackie...*, s. 158—159; S. Tylus: *Fundacje kościołów...*, s. 63—64, 109—111; J. Kurtyka: *Repertorium...*, nr 18; A. Boniecki: *Herbarz polski*. T. 11. Warszawa 1907, s. 123.

³³ Zapewne chodzi o Duliby (dawniej Duleby) w ziemi przemyskiej, stąd rodzina Dulebskich — A. Boniecki: *Herbarz polski*. T. 5. Warszawa 1902, s. 77.

³⁴ W. Semkowicz: *Ród Awdaniec...*, s. 267.

³⁵ Do przedstawionej hipotezy przychylił się ostatnio w najnowszej pracy o szlachcie podolskiej В. Михайловський: *Еластична спільнота...*, s. 118.

³⁶ AGZ, T. 2, nr 13; J. Sperka: *Otoczenie...*, s. 293.

³⁷ ZDM, Cz. 4, nr 1068 = W. Abraham: *Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi*. Lwów 1904, Dodatki, nr 15.

³⁸ ZDM, Cz. 6, nr 1075.

³⁹ G. Rutkowska, rec.: *J. Myśliński: Dzieje kariery politycznej w średniowiecznej Polsce. Dymitr z Goraja 1340—1400*, Lublin 1981. Prz. Hist. 1983, T. 74, s. 767—768; J. Sperka:

U boku króla Władysława Jagiełły Michał Awdaniec pojawił się dopiero 29 września 1389 roku we Lwowie. Już jednak 24 stycznia 1392 roku w Łucku władca — niewątpliwie za zasługi (może za udział w wyprawie przeciw Witoldowi) — nadał mu Kojdanów nad Strypą⁴⁰. 16 kwietnia 1392 roku we Lwowie Awdaniec był natomiast jednym ze świadków przywileju króla, który szlachcie ziemi łuckiej nadał takie same prawa, jakie miała szlachta w ziemi lwowskiej⁴¹. Ostatni raz źródła odnotowały go 7 listopada 1394 roku, kiedy we Lwowie ponownie przebywał w otoczeniu króla Władysława Jagiełły⁴².

Z małżeństwa z nieznaną nam z imienia żoną, pochodzącą z rodziny Kołów (Kołów) herbu Junosza, a więc zapewne córką Mikołaja z Sopowa i Dalejowa (protoplasty Kołów Dalejowskich)⁴³, pozostawił trzech synów: Michała z Buczacza, starostę halickiego, kamienieckiego, przemyskiego i kasztelana halickiego (zm. 1438), Teodoryka z Buczacza i Jazłowca, starostę kamienieckiego (zm. 1455), oraz Michała Mużyłę, starostę śniatyńskiego i kołomyjskiego,

Otoczenie..., s. 180—181. Ostatnio J. Tęgowski (*Nieznane nadanie Władysława Jagiełły dla Benedykta, węgierskiego kasztelana Halicza, i jego braci. Przyczynek źródłowy do dziejów Rusi Halickiej*. W: *Narodziny Rzeczypospolitej...*, s. 1341—1347) utożsamił starostę ruskiego Andrzeja Schony z Barlabas (i z Bobolic) z Andrzejem, bratem Benedykta, kasztelana halickiego, który w sierpniu 1387 r. poddał Halicz Witoldowi i Jagielle. W zamian za to Benedykt i jego bracia: Stefan i Andrzej, otrzymali od króla potwierdzenie posiadania dotychczasowych dóbr na Rusi oraz nadanie trzech wsi: Gilów, Wróblowice i Letnia (14 października 1387 r.) — CE, T. 2, nr 11 (tu jednak Andrzej i Stefan nie są wymienieni); ZDM, Cz. 6, nr 1529; J. Tęgowski: *Nieznane nadanie...*, s. 1346—1347. Hipoteza ta wydaje się jednak trudna do przyjęcia z uwagi na to, że, po pierwsze, w tym czasie Andrzej Schony był jeszcze starostą ruskim i z takim urzędem powinien być wymieniony na dokumencie nadania albo przynajmniej wspomniany jako były starosta (*olim capitaneus*). Po drugie, nic nie wiadomo o tym, aby Andrzej w późniejszym okresie, mając rzekomo dobra na Rusi, wykazywał jakiegokolwiek nimi zainteresowanie; posiadał jedynie klucz bobolicki w powiecie lelowskim. Nadał więc podtrzymując tezę, że Andrzej, starosta z ramienia Władysława Opolczyka, w momencie zajęcia Rusi przez królową Jadwigę na początku 1387 r. nie stawiał oporu, zaakceptował nową władzę i dlatego do 16 października tego roku utrzymał urząd starosty generalnego — zob. J. Sperka: *Otoczenie...*, s. 154—155. A w związku z tym uważam też, że starosta ruski Andrzej i Andrzej, brat Benedykta, kasztelana halickiego, to dwie różne osoby.

⁴⁰ AGZ, T. 3, nr 48, 49; T. 10, nr 20; W. Semkowicz: *Ród Awdanów...*, s. 258.

⁴¹ AS, T. 1, nr 13.

⁴² ZDM, Cz. 8, nr 2549.

⁴³ *Wywody szlachectwa w Polsce XIV—XVII w.* Wyd. W. Semkowicz. „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie” 1911—1912 [Lwów 1913], T. 3, s. 37, nr 135; W. Semkowicz: *Ród Awdanów...*, s. 258—260; J. Sperka: *Zarys migracji rycerstwa śląskiego na ziemi Rusi Koronnej w okresie panowania Władysława Jagiełły*. B: «Княжа доба. Історія і культура». Вип. 5. Львів 2011, s. 223; Tenże: *Z dziejów migracji...*, s. 538; W. Dworzaczek (*Genealogia*. Warszawa 1959, tabl. 110), a za nim В. Михайловський (*Еластична спільнота...*, s. 169) podawali, że żona Michała Awdanica miała na imię Małgorzata, nie znam jednak podstawy źródłowej tej informacji.

kasztelana i wojewodę kamienieckiego (zm. 1470)⁴⁴. Na podstawie późnej, bo szesnastowiecznej tradycji litewskiej przypisywano mu jeszcze córkę, późniejszą żonę Piotra Gasztołda (postać wątpliwa historycznie), który miał dzierżyć Kamieniec Podolski z ramienia księcia litewskiego Olgierda⁴⁵.

⁴⁴ W. Semkowicz: *Ród Awdaińców...*, s. 258—260; UrzPod, nr 192, 538, 539, 621, 624; UrzRus, nr 42; J. Kurtyka: *Nadanie starostwa...*, s. 70 i nast.; Tenże: *Z dziejów królewszczyzn...*, s. 5 i nast. [przedruk w: Tenże: *Podole w czasach jagiellońskich...*, s. 162 i nast.]; O. Однороженко: *Родова геральдика Руського королівства та Руських земель Корони Польської XIV—XVI ст.* Харків 2009, s. 57—59; В. Михайловський: *Еластична спільнота...*, s. 120 i nast. oraz s. 169.

⁴⁵ M. Strykowski: *O początkach...*, s. 262; A. Boniecki: *Herbarz polski...*, T. 2, s. 215; A. Dörflerówna: *Buczacki Michał...*, s. 84; J. Kurtyka, w: UrzPod, s. 114.

Jerzy Sperka

Michał Awdaniec an the Beginnings of the Parish Church in Buczacz

Summary

Michał, called *Hawdank* (*Habdank*, *Hawdaniec*), was a progenitor of a magnate Buczacz family (Awdaniec coat of arms), who played a major role in Crown Podolia in late medieval period. However, till this day the historians did not account for when exactly Michał reached the Ruthenian lands, whether it was during the reign of king Casimir the Great, which was when Michał was endowed with lands there (according to earlier sources), or he came there in the company of Władysław of Opole who reigned there in 1372—1379 on behalf of king Louis I of Hungary (according to later sources). Michał's background seems dubious as well. Earlier historiography (after Władysław Semkowicz) suggests that he could come from the *terra Lanciencsis*; whereas later one (Jerzy Sperka) maintains that most probably Silesia was his land of origin. Undoubtedly, Michał was endowed with an extensive land complex surrounding Buczacz by the Duke of Silesia. In Buczacz Michał founded a parish church, whose beginnings date back to 1379 according to the document preserved. Nevertheless, historians did not pay due attention to the fact that the church was founded once again (*de novo construximus*), and — what is more — the names on the list of witnesses could not appear there in 1379, but in 1373. Taking this into consideration, along with the subsequent foundation of the church, the new list of witnesses contained names from the previous foundation charter. This however allows for drawing a conclusion that the first foundation of the church in Buczacz took place in 1373; nonetheless, Michał Awdaniec was endowed with the lands of Buczacz earlier, that is in 1372—1373.

*Jerzy Sperka***Michał Awdaniec und die Anfänge der Pfarrkirche in Buczacz**

Zusammenfassung

Michał genannt *Hawdank* (*Habdank*, *Hawdaniec*) war Stammvater der Magnatenfamilie Buczacki, Wappen Awdaniec, welche eine große Rolle im Spätmittelalter in dem der Krone gehörenden Podolien gespielt hat. Bis heute haben die Historiker noch nicht expliziert, wann Michał auf russischen Gebieten erschien: geschah es noch unter der Regierung des Königs Kasimir des Großen, als Hawdank erste Verleihungen bekam (das wird in den älteren Belegen bestätigt) oder ist er dorthin mit dem Herzog Wladislaus I. von Oppeln angekommen, der von dem König Ludwig dem Großen beauftragt über diese Gebiete in den Jahren 1372—1379 herrschte (das bestätigen neuere Belege). Michałs Abstammung ist auch strittig: ältere Historiografie (nach Władysław Semkowicz) lässt vermuten, dass er aus dem Land von Łeczyca, die neuere Historiografie dagegen (nach Sperka), dass er höchstwahrscheinlich aus Schlesien kam. Es ist aber zweifellos, dass der große Komplex der Landgüter um Buczacz — von dem die Familie ihren Namen genommen hat — Michał von dem schlesischen Herzog erhielt. In Buczacz stiftete Michał die Pfarrkirche, deren Anfänge — anhand der erhalten gebliebenen Urkunde — auf das Jahr 1379 datiert sind. Die Historiker haben jedoch übersehen, dass in der Urkunde davon die Rede ist, dass die Kirche nochmals errichtet wurde (*de novo construximus*), aber die sich auf der Zeugenliste befindenden Personen nicht im J. 1379, sondern im J. 1373 genannt werden konnten. Alles deutet also darauf hin, dass bei wiederholter Stiftung der Kirche auf die Zeugenliste einige Personen aus der ersten Stiftungsurkunde eingetragen wurden. Das wiederum lässt eine Schlussfolgerung ziehen, dass die erste Stiftung für die Kirche in Buczacz 1373 stattfand und die Landgüter um Buczacz musste Michał Awdaniec ein wenig früher, d. i. in dem Zeitraum 1372—1373 erhalten.